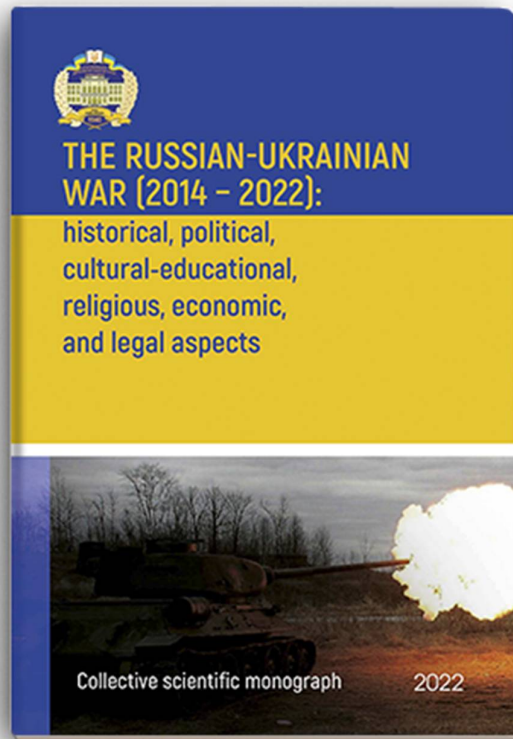

РЕЦЕНЗІЯ
на колективну монографію
«The Russian-Ukrainian war (2014–2022):
historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects:
Collective scientific monograph»
(Riga, Latvia, 2022)

Російсько-українська війна, особливо її повномасштабна фаза (від 24 лютого 2022 р.), у котре підтвердила думку, що агресор вбиває не лише наших людей, нищить не лише наші міста й села, але й нівежить українську культуру, мистецтво, українське слово, нашу історію загалом. На горі російському агресору виявилось, що українська держава набагато стійкіша й функціональніша, ніж можна було б подумати, ніж прогнозували авторитетні зарубіжні науковці й маститі експерти. Під час повномасштабної російської агресії проти суверенної України, українська мова стала не тільки ознакою національної ідентичності й громадянської позиції, але й інструментом боротьби з ворогом. Те, що російські військові чи диверсанти не знають української мови – дозволило їх ідентифікувати серед своїх. Українські військові сьогодні спілкуються переважно українською, навіть якщо їм не вдається це робити ідеально. Усі ми читаємо, як у соціальних мережах українські військові чи то цивільні перевіряють тих, хто їм видається підозрілим, за допомогою українських слів/висловів. Очевидно, боронити свою країну від агресора, окупанта, мародера можна не лише зброєю, а й словом (науковим, публіцистичним, прозовим, поетичним тощо).

У розпал російсько-української війни, у серпні 2022 р. побачила світ потужна як за кількістю ЗВО і науковців, що презентують різні галузі знань, що долучилися до її написання, так і за обсягом (1436 сторінок) колективна міжнародна монографія, рекомендована до друку й розповсюдження через Інтернет Вченою радою Балтійського науково-дослідного інституту проблем трансформації економічного простору (протокол № 4 від 31.05.2022 р.) – *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects : Scientific monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. 1436 p. (Російсько-українська війна (2014–2022) : історичні, політичні, культурно-освітні, релігійні, економічні та юридичні аспекти : колективна монографія).

Колективна монографія представлена шістьма розділами: економіка, менеджмент,

технології; історія; культура, мистецтво, освіта; політологія, державне управління; право; соціопсихологія.

Географія ЗВО (у т. ч. і зарубіжних), чиї науковці оприлюднили на сторінках міжнародної монографії результати власного наукового пошуку в контексті російсько-української війни (2014–2022 рр.), дійсно вражає: Афі́нський національний університет імені Каподистрії (м. Афіни, Грецька Республіка); Білоцерківський національний аграрний університет (м. Біла Церква, Київська обл.); Вищий навчальний заклад «Національна академія управління» (м. Київ); Вищий навчальний приватний заклад «Дніпровський гуманітарний університет» (м. Дніпро); Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації (м. Київ); Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського; Вінницький національний технічний університет; Волинський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк); ДВНЗ «Донецький національний технічний університет» (м. Луцьк); ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»; Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво» (м. Київ); Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України» (м. Київ); Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України» (м. Київ); Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України (м. Київ); Державний науково-дослідний інститут Міністерства внутрішніх справ України (м. Київ); Державний податковий університет (м. Ірпінь, Київська обл.); Джіндал Інститут Поведінкових Дисциплін Сонепат (м. Делі, Республіка Індія); Дніпровський національний університет імені Олеса Гончара (м. Дніпро); Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ (м. Дніпро); Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця); Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; Житомирський державний університет імені Івана Франка; Запорізький національний університет; ЗВО Західноукраїнський національний університет (м. Тернопіль); Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу; Інститут історії імені А. Бакіханова Національної академії наук Азербайджану (м. Баку, Азербайджанська Республіка); Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України (м. Львів); Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України (м. Київ); Київський національний торговельно-економічний університет; Київський національний університет будівництва і архітектури; Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Київський національний університет технологій та дизайну; Київський обласний інститут підвищення кваліфікації педагогічних кадрів (м. Біла Церква, Київська обл.); Київський університет імені Бориса Грінченка; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»; Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» (м. Запоріжжя); Львівська національна академія мистецтв; Львівський державний університет внутрішніх справ; Львівський національний університет імені Івана Франка; Маріупольський державний університет; Мелітопольський державний університет імені Богдана Хмельницького; Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України (м. Київ); Науково-дослідний інститут українознавства Міністерства освіти і науки України (м. Київ); Національна академія внутрішніх справ (м. Київ); Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький); Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури (м. Київ); Національна академія Служби безпеки України (м. Київ); Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (м. Львів); Національний авіаційний університет (м. Київ); Національний інститут стратегічних досліджень (м. Київ); Національний лісотехнічний університет України (м. Львів); Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (м. Київ); Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова (м. Київ); Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»; Національний університет «Запорізька політехніка»; Національний університет «Львівська політехніка»; Національний університет

«Одеська морська академія» (м. Маріуполь); Національний університет «Одеська юридична академія»; Національний університет «Острозька академія»; Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»; Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка; Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ); Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова (м. Миколаїв); Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського (м. Київ); Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика (м. Київ); Національний університет харчових технологій (м. Київ); Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого (м. Харків); Одеський державний університет внутрішніх справ; Одеський національний економічний університет; Одеський національний морський університет; Південночеський університет у Чеських Будейовицях (м. Чеські Будейовиці, Чеська Республіка); Поліський національний університет (м. Житомир); Полтавський державний аграрний університет; ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом» (м. Київ); Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ); Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка; Сумський національний аграрний університет; Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського (м. Київ); Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; ТОВ «Інститут інноваційної біоекономіки» (м. Київ); Українська академія друкарства (м. Львів); Український гуманітарний інститут (м. Буча, Київська обл.); Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини; Уманський національний університет садівництва; Університет Григорія Сковороди в Переяславі (м. Переяслав, Київська обл.); Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця; Харківський національний університет внутрішніх справ; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна; Херсонський державний університет; Хмельницький національний університет; Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова; Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія (м. Запоріжжя); Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка (м. Кропивницький); Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича; Чорноморський національний університет імені Петра Могили (м. Миколаїв).

Не менш вражаючим бачиться авторський колектив міжнародної монографії, представлений різними галузями знань і спеціальностями. На різноманітних і актуальних проблемах російсько-української війни (2014–2022 рр.) сфокусували свої погляди загалом 268 науковців: 2 кандидати біологічних наук; 1 кандидат військових наук; 1 кандидат географічних наук; 2 доктори з державного управління; 4 кандидати з державного управління; 23 докторів економічних наук; 37 кандидатів економічних наук; 19 докторів історичних наук; 27 кандидатів історичних наук; 1 доктор культурології; 1 доктор мистецтвознавства; 4 доктори педагогічних наук; 9 кандидатів педагогічних наук; 5 докторів політичних наук; 9 кандидатів політичних наук; 2 доктори психологічних наук; 6 кандидатів психологічних наук; 1 кандидат наук із соціальних комунікацій; 2 кандидати соціологічних наук; 4 кандидати технічних наук; 1 кандидат фізико-математичних наук; 3 доктори філологічних наук; 8 кандидатів філологічних наук; 5 докторів філософських наук; 6 кандидатів філософських наук; 25 докторів юридичних наук; 31 кандидат юридичних наук; 2 докторанти; 8 старших викладачів; 4 викладачі; 14 аспірантів; 1 магістр.

Серед найактуальніших проблем I розділу «Економіка, менеджмент, технології» монографії варто виокремити: сучасні тренди трудової міграції в умовах глобальних військових викликів; вплив російсько-української війни на туризм в Україні та перспективи його розвитку в майбутньому; зовнішня міграція в Україні внаслідок російсько-української війни 2014–2022 років: міграційні тенденції, правове регулювання та інтеграційні виклики; економічні аспекти ведення гібридної війни; оцінювання потенційних економічних втрат людських ресурсів

через військові дії на Сході України; галузеві вектори повоєнної відбудови України; освітня мобільність в умовах війни: ризики втрати людського потенціалу України; національна економіка України в умовах російсько-української війни: тенденції, виклики та завдання; глобальні соціально-економічні наслідки російсько-української війни; Україна у світлі зміни світового порядку.

У II розділі «Історія» науковцями сфокусовано увагу, зокрема, на проблемах: проект «новоросія» у контексті сучасної російсько-української війни; фальсифікація історії української державності 1917–1922 рр. як одна з ідеологічних підвалин військової агресії Російської Федерації в Україну у 2022 р.; російсько-українська війна – війна за життя (2014–2022 рр.): періодизація; «кримська весна»: військово-політичний та інформаційний аспекти окупації півострова Російською Федерацією; цивілізаційна війна 2014–2022 рр.: національно-визвольна війна України XXI століття (теоретичний дискурс); культурно-історична спадщина в умовах війни: досвід російсько-українського збройного протистояння (2014–2022 рр.); історична свідомість і політика пам'яті на тимчасово окупованих Російською Федерацією українських територіях (2014–2022 рр.); ідеологічні витoki російсько-української війни 2014–2022 років; екзистенціальний смисл російсько-української війни.

У III розділі «Культура, мистецтво, освіта» монографії привернуть увагу небайдужого читача такі проблеми: культурні втрати України в російсько-українській війні (2014–2022 роки): актуалізація проблеми; корені зла: українська державність в контексті імперського дискурсу російської геополітики; від музики майдану до музики війни: український феномен; застосування психологічних інструментів у навчальному процесі для адаптації студентів під час війни; етика миру: рівність – свобода – людяність; освітнє середовище в умовах воєнного стану: погляд психолога-викладача; світоглядні та мистецькі кордони України 2022: наголоси і символи; формування та переклад військової термінології у період активних воєнних дій на території України; російсько-українська війна (2014–2022): слова, які набули нових значень; особливості сучасної літератури про російсько-українську війну.

IV розділ «Політологія, державне управління» міжнародної монографії актуалізував проблеми: геополітично-цивілізаційні причини війни Росії в Україні 2014–2022 років: історичний ракурс; духовні скріпи рашизму; рашизм як квазі ідеологія пострадянського імперського реваншу; політичні конфлікти як передумова російсько-української війни: маніпуляційні особливості; кризь призму боротьби за ідентичність: україно-російське протистояння першої чверті XXI століття; від історичної та духовної єдності «братніх народів» до геноциду українців; панрусизм – ідеологія агресії РФ проти України; інформаційно-гібридна війна Російської Федерації проти України: засоби протидії; фактор Білорусі в російсько-українській війні; моделі та механізми виплати репарацій: міжнародний досвід та ідеї для України.

У V розділі «Право» монографії науковцями проаналізовано актуальні проблеми: адміністративно-правове забезпечення патріотичного виховання як складова спротиву агресії; міжнародно-правові аспекти російської агресії проти України, механізм протидії та юридична відповідальність за воєнні злочини і геноцид; ринок праці України в умовах війни; до питання порядку передачі, примусового відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану; захист прав та інтересів громадян в цивілістичному процесі в умовах дії воєнного стану та військової агресії Росії проти України; політико-правові передумови російсько-української війни 2022 року; кримінальні правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану: суспільна небезпечність та законодавче закріплення; криміналізація колабораціонізму в Україні; теоретико-правові та філософські аспекти права на життя та евтаназії у період російсько-української війни 2014–2022 років; кіберпростір як компонент національної безпеки: політико-правовий аспект.

Серед найрезонансніших проблем, які розкрито в VI розділі «Соціопсихологія» міжнародної монографії, заслуговують на увагу: подолання студентською молоддю стресу, викликаного воєнною агресією: ресурс творчості; деструктивні стани як реакції людини на

небезпечні фактори в умовах запровадженого правового режиму воєнного стану (на прикладі окупованих територій України, 2022 р.); соціальні мережі та месенджери як засоби громадянської самоорганізації в період російсько-української війни; вплив релігійного фундаменталізму на формування образу агресора у свідомості сучасного українського студентства; архетип канібала в контексті релігійно-світоглядного аспекту російсько-української війни (2014–2022 рр.); імідж російських окупантів в Україні.

Цінність анонсованої міжнародної монографії бачиться в тому, що аналізуючи історичну подію саме через її різноманітність, небайдужий читач отримає можливість враховувати і послуговуватися ідеями, поняттями і висновками, сформованими різними соціальними науками. Будь-яка історична подія (навіть якщо російсько-українська війна 2022 р. ще триває) є багатомірною, поряд із цим вона цікава як унікальна подія, що займає своє місце в процесі розвитку окремих суспільств, держав, регіонів, континентів. Незнання історії вкрай небезпечно, адже історичне знання є найвищою запорукою збереження й примноження цивілізаційних засад новітньої української держави-нації, бо натомість нам загрожує інволюція, регрес до варварства – до наївності й примітивізму людини, яка не може мати гідного майбутнього, бо не усвідомлює свого минулого, беспорядно борсається в кризовому хаосі сьогодення. Знання й розуміння історичних подій і фактів сприяє відродженню та утвердженню в свідомості громадян політичних і моральних цінностей, насамперед ідеї свободи і гідності особи, патріотизму, соціальної рівності й справедливості, формує бережливе ставлення до політичного й культурного минулого, до багатовікового досвіду боротьби за соціальне та національне звільнення, до прогресивних традицій гуманізму й демократизму, політичного, міжетнічного та міжцивілізаційного спілкування. Без історичної пам'яті неможливі ні становлення, соціалізація особистості, ні формування її національної самосвідомості, ні духовно-культурне відродження та оновлення українського суспільства взагалі. І цілком закономірно, що в критичні періоди (а війна, безумовно, є найгіршим соціальним катаклізмом) життя народу історична пам'ять стає джерелом його морального оновлення, духовної сили, політичної енергії, перетворюється на реальну політичну силу.

Борис Дем'яненко
*доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології,
декан факультету історичної і соціально-психологічної освіти
Університету Григорія Сковороди в Переяславі*